

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ОСНОВІ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті досліджується проблема підвищення професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів на основі моніторингових досліджень

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, підготовка викладача вищого технічного навчального закладу, кваліметричний підхід.

Проблема моніторингу як проблема системної діагностики є важливою ланкою управління і розвитку освітніх систем. Для управління педагогічною системою необхідні моніторингово спрямовані цілі. Відтак, методика неперервного контролю професійної підготовки майбутніх фахівців, якість їх досягнень є й технікою стимулювання як викладача вищого технічного навчального закладу, так і студента, як потенційного викладача вищого технічного навчального закладу до досягнення поставленої мети.

В межах наших останніх досліджень визначено, що якість освіти — категорія, яка визначає цілепокладання і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам і очікуванням в розвитку і формуванні суспільних, побутових і професійних компетенцій особистості. У психолого-педагогічній літературі [1] підкреслюється, що якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітньої установи: змісту освіти, форм і методів навчання, матеріально-технічної бази і т.п., які забезпечують розвиток компетенцій студентів.

Мета дослідження полягає у вивченні проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів на основі моніторингових досліджень.

Існуюча система технічної освіти, так чи інакше, формує професійну компетентність за допомогою змісту професійної підготовки, яка включає не тільки перелік навчальних дисциплін, а й ті професійні навички та вміння, які формуються в процесі оволодіння педагогічною майстерністю. Проте використання компетентнісного підходу не знаходить конкретного застосування при створенні документів, що містять у явному вигляді опису вимог до професійної підготовки майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу. Багато в чому це пояснюється тим, що у вітчизняній системі освіти глибоко вкоренилася практика управління освітнім процесом за кінцевим результатом, описуваному так званими "ЗУНами". Подібна постановка питання, виникла спочатку на основі зарубіжного (в основному німецького) досвіду, потім перекочувала в переробленому вигляді в вітчизняну педагогіку. Процес формування ЗУНів (знань, умінь, навичок) весь цей час був винятковим об'єктом численних дидактичних і методологічних досліджень, що хоча і було визнано найбільшим прорахунком вітчизняної педагогіки (К.К. Платонов та ін.), не могло не позначитися на змісті традиційних підходів щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. Знання, вміння і навички в цих підходах є основними термінами, в яких виражаються навчальні досягнення, а зміст професійної підготовки майбутніх фахівців, його структура і організація розкриваються, як аспекти навчального процесу у вищому навчальному закладі, забезпечують формування відповідних професійно-педагогічних якостей особистості студента.

Універсальне використання ЗУНів призвело до того, що були втрачені специфічні навчальні цілі, зокрема, тісно пов'язані з технічним прогресом і мають першорядне значення при професійній підготовці у вищому технічному навчальному закладі. Знання, уміння і навички, безумовно, необхідні, але часто недостатні для успішної професійної діяльності викладача вищого технічного навчального закладу. Знання, уміння і навички випускника - і тим більше студента - ще не є професійно-педагогічними якостями. Професійні знання майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу крім просторості відрізняються систематичністю і своєрідною "готовністю". Хоча складність виробничих процесів збільшує роль знань у регулюванні професійної діяльності, саме по собі накопичення професійно-педагогічних знань без їх відтворення не тільки не сприяє зростанню професіоналізму, але може навіть ускладнити його (В. Хакер).

Те ж саме стосується й умінь і навичок. Категорії "професійне вміння" і просто "вміння" наповнені різним змістом. Професійне вміння, як особистісне утворення, має значною мірою соціальний і набутий характер. Як правило, у професійному сенсі вміння розглядається в якості передумови більш високого рівня дії - навички. Професійні навички спочатку засвоюються як ізольовані автоматизовані дії, потім зливаються в цілісні конструкції (системи навичок), а самі навички узагальнюються до рівня так званих "вторинних умінь", яким притаманні гнучкість, варіативність, опосередкованість знаннями (А.Г. Мілерян).

У результаті швидкого технологічного розвитку професія викладача вищого технічного навчального закладу вже не може являти собою стійку, замкнуту систему навичок. Крім того, отримані у ВТНЗ вміння та навички в умовах виробництва можуть не тільки вдосконалюватися, перетворюючись на професійні уміння та навички, а й піддаватися деструктивним процесам під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників. Ці процеси супроводжуються частковим руйнуванням структури професійної діяльності (випаданням елементів, порушенням зв'язків між елементами, і т. п.). Знання причин і механізмів деструктивних процесів дозволяє врахувати їх при навчанні та імітації умов професійної діяльності.

У вітчизняному педагогічному свідомості досі переважає традиційна схема формування особистісного та професійного досвіду, що виражається в тріаді "знання -> уміння -> навик". Однак, незважаючи на об'єктивно існуючу взаємозв'язок у цій тріаді, професійна підготовка сучасного конкурентоспроможного викладача вищого технічного навчального закладу крім урахування цього взаємозв'язку повинна більш орієнтуватися на дозвіл суто професійних завдань, і в якості центрального моменту повинна містити проблематику професійної самоактуалізації. Крім того, слід враховувати, що

для успішного виконання професійних завдань важливо багатостороння освітня підготовка, що сприяє виведенню професійної діяльності за рамки цієї тріади і інкорпоративує її у систему професійних відносин.

Таким чином, придбання сучасним студентом у майбутнього потенційним викладачем вищого технічного навчального закладу сукупності знань, умінь і навичок (ЗУНів) аж до придбання професійної готовності, ще не гарантує його професіоналізм, зокрема, оскільки його навички в процесі навчання не можуть бути доведені до автоматизму. У зв'язку з цим, а також у зв'язку з тим, щоб надалі при побудові моделі майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу не вступати в протиріччя з термінологією, яка використовується в даний час у державних стандартах вищої освіти, доцільно переформулювати одержувану в стінах ВТНЗ сукупність ЗУНів, якщо говорити мовою компетентнісний термінів.

Зважаючи на зазначене підкреслимо, що під якістю освіти вченими розуміється міра відповідності результатів освітнього процесу встановленим нормам і цілям навчання. У такому трактуванні якість освіти є ступенем задоволення очікувань різних учасників процесу освіти від наданих вищим технічним навчальним закладом освітніх послуг або ступінь досягнення поставлених цілей і задач.

С. Є. Шишов та В.О. Кальней [2] відзначають, що якість необхідно планувати, вона не може з'явитися з нічого. Застосування моніторингових досліджень, планування якості освіти пов'язане із розробкою довгострокового планування діяльності вищого технічного навчального закладу.

Статистичний моніторинговий план діяльності вищого технічного навчального закладу зазвичай складається на строк до трьох років. Мета плану – дати ВТНЗ напрям діяльності. При цьому для ВТНЗ необхідно розробити документ, який визначає ідеологію якості навчального процесу. Наприклад, ідеологією якості для освітніх установ може бути якісне навчання і надання різних послуг з урахуванням освітніх стандартів. При плануванні моніторингу якості професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ необхідно передбачити невдачі, які можуть бути як зовнішні, так і внутрішні. До зовнішніх відносяться: невдоволення будь-кого з учасників освітнього процесу, репутація ВТНЗ, недостатня реклама і т.д. До внутрішніх можна віднести наступні невдачі: неадекватна підтримка студентів з боку викладачів; низькі результати моніторингових зрізів; та ін.

Всі системи якості на всіх етапах потребують зворотного зв'язку. Моніторинг і оцінка – ключеві елементи в стратегічному плануванні моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ.

Безпосередньо організації моніторингу присвячені праці різних науковців: В.І. Андрєєва, В.П. Беспалько, Н.Н. Булинського, В.О.Кальней, А.А. Макарова, С. П. Масальских, Д.Ш. Матроса, А.Н. Майорова, М.В. Миронової, Н.О. Селезьової, О.І. Субетто, С. Є. Шишова та ін. У системі моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів здійснюються впорядковані і подання логістичних потоків інформації про діяльність викладача ВТНЗ та сам ВТНЗ. При цьому, як підкреслимо, що до функцій педагогічного моніторингу входять: експертне оцінювання результатів діяльності ВТНЗ за різними аспектами його функціонування; відстеження результатів навчальної діяльності студентів; експертиза рівня педагогічної і управлінської майстерності майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів; моніторинг підвищення якості розв'язання організаційно-управлінських задач на основі висновків, сформованих у результаті моніторингу; прогнозування розвитку ВТНЗ на основі даних моніторингу. Викладачеві в такому разі необхідно володіти не тільки системною надійних і об'єктивних методик контролю-оцінної діяльності студентів, але й бачити перспективи їх застосування.

Метою моніторингу професійної підготовки майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу є побудова такої системи, яка може дозволить вести постійне відстеження за станом педагогічних об'єктів застосовуючи стандартизовані методики дослідження. Для побудови системи моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів необхідне проведення стандартизації на різних рівнях: від інструментарію и способу обробки різних особистісних даних до інтерпретації отриманих результатів.

В рамках кваліметрії професійної підготовки майбутніх фахівців встановлено, що на сучасному етапі система моніторингу професійної підготовки знаходиться у стадії розробки. Саме поняття "моніторинг професійної підготовки" трактується по-різному. Думки науковців можна об'єднати у такі узагальнені позиції: моніторинг професійної підготовки – це система відстеження стану системи професійної підготовки майбутніх фахівців; моніторинг професійної підготовки це дослідження успішності навчального процесу студентів, зміна їх відношення до майбутньої професії, ефективності педагогічного процесу та ін. Моніторинговим інструментарієм у системі професійної підготовки майбутніх викладачів пропонується тестові вимірювання, рейтингові системи.

Розвиваючи ці положення, в межах нашого дослідження визначаємо, що моніторинг професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів – це системна діагностика якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування і тенденцій до саморозвитку ВТНЗ, яка об'єднує цілі, зміст, форми, методи, дидактичні і технічні засоби, умови і результати професійної підготовки майбутнього фахівця, виховання і професійного саморозвитку особистості.

Однак, пріоритетними проблемами, як на нашу думку, моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів є такі, як-то: вивчення і оцінка мети і самих навчальних програм; розробка ефективного застосування державних стандартів; оцінка якості технічного і наочного оснащення процесу професійної підготовки з орієнтиром на випередження; оцінка ефективності традиційних і інноваційних форм і методів навчання і виховання у процесі професійної підготовки; оцінка сучасних інноваційних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців ВТНЗ; комплексна оцінка ефективності функціонування, розвитку и саморозвитку інноваційних освітніх систем; комплексна експертна оцінка ефективності зарубіжних освітніх систем, а також оцінка можливостей їх переносу в умовах сучасної України.

У ході нашому дослідженні проблеми моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів були розроблені методики моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів, серед яких такі: системна діагностика професійної підготовки майбутніх викладачів вищих

технічних навчальних закладів до професійно-педагогічної діяльності; оцінка професійно-педагогічних знань, умінь та творчих здібностей студентів, як майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів; діагностика професійно-педагогічної діяльності викладачів ВТНЗ; кваліметричний підхід до оцінки технології професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів; оцінка якості фундаментальної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів за навчальними дисциплінами; діагностика мотивації творчого саморозвитку майбутнього викладача ВТНЗ; оцінка ефективності освітніх ситуацій.

Таким чином, на основі нашого дослідження встановлено, що моніторинг професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів пов'язаний з виявленням і регулюванням дій чинників зовнішнього середовища ВТНЗ і внутрішніх чинників самої педагогічної системи ВТНЗ, а також з оцінкою реалізації цілей і планів у процесі професійної підготовки студентів. Втілення основних цілей моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ знаходить своє відображення у психолого-педагогічних і функціональних результатах (новоутвореннях у структурі знань навчальних навичок, поведінки; різних способах педагогічної дії для управління діяльністю студентів).

Норма (нормування) — одна з найнеобхідніших умов і підстав моніторингу професійної підготовки. Адже моніторинг професійної підготовки буде настільки ефективні, наскільки коректно будуть задані стандарти і норми, тобто якою мірою вони відповідають ряду принципів вимог: вимірність і пристосованість стандартів і норм, реальна здійснюваність стандартів і норм, узгодження нормативів з конкретними умовами професійної підготовки, оскільки моніторинг не тільки основа відстеження, але й механізм коректування, виконання стандартів і норм (за допомогою моніторингової досліджень), нормативна функція минулого досвіду і прогнозу.[7]

Особливістю професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ є інноваційна необхідність, де навчальний процес будуть організовувати компетентні викладачі і у технічних дисциплінах і у питаннях педагогіки, психології. Саме такий підхід, з нашої точки зору, дозволяє викладачам, як одну з головних вимог до професійної підготовки майбутнього викладача ВТНЗ розглядати "варіативну концептуальну компетентність не тільки в його дисципліні, а також і в суміжних дисциплінах і, відповідно, ключових технічних дисциплінах. Як компромісний варіант розв'язання цієї проблеми можна вважати співпрацю двох викладачів, з різних предметних галузей і тим самим забезпечити взаємозв'язок між ними.

Синтез психолого-педагогічного і технічного у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ трансформується у проблему вибору необхідного практико-орієнтованого змісту професійної підготовки майбутніх викладачів.

Відтак, у цілому сенс моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів полягає в підсиленні і реалізації системної діагностики якості функціонування навчального процесу у ВТНЗ із можливостями професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів із теперішніх студентів і, тим самим, прогнозувати і управляти якістю освіти на випередження. Отож, зростатиме необхідність оцінити найбільш прогресивні тенденції і виділити ті педагогічні стратегії, які повинні бути найбільш пріоритетними вже сьогодні. Серед таких пріоритетними, нам вбачаються наступні: пріоритет духовно-етичного розвитку і саморозвитку людини, і, таким чином, необхідна система діагностики цього процесу; пріоритет творчої діяльності, творчої особи і творчого саморозвитку людини; пріоритет культури творчої діяльності.; пріоритет якості професійної підготовки, який вимагає кваліметричного підходу у вдосконаленні освіти; пріоритет безперервної освіти, орієнтованої на розвиток мотивації і здібностей до саморозвитку людини, тому потрібні діагностичні методики оцінки мотивації, здібностей до самоосвіти; пріоритет моніторингу якості навчального процесу у ВТНЗ; пріоритет інтеграційних, системних підходів у вдосконаленні освітніх систем [5, 6].

У фундаментальній роботі О.І. Субетто і В.В. Чекмарьова [2] розглянута методологія моніторингу джерел формування змісту вищої освіти, виділені етапи становлення, наведена структура і організація моніторингу джерел формування змісту.

У роботах В.І. Андрєєва, Ю.К. Чернової та ін. [3] розглянуті питання кваліметричного підходу до організації педагогічного моніторингу стосовно якості технології навчання і їх діагностики, до якості фундаментальної підготовки студентів за навчальними дисциплінами з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

Е.Ф. Зеєр і ін. [4] усе різноманіття вживаних способів і технологій здійснення моніторингу ключових кваліфікацій студентів зводять до наступних груп: поточне спостереження, метод тестових ситуацій, експлікація – розгортання змісту навчальної діяльності, дослідні методи, аналіз результатів навчально-професійної діяльності, тестування. До організації моніторингу науковець пред'являє такі вимоги, як:

- науковість (облік науково обґрунтованих положень, критеріїв, оцінок);
- гуманістичний підхід (не самоціль, а глибоке вивчення учнів і освітнього процесу);
- безперервність, цілісність і спадкоємність;
- зручність відстежування;
- проблемна орієнтованість критеріїв для відстежування;
- зворотний зв'язок (дані повідомляються як студенту, так і керівництву);
- можливість вдосконалення запропонованої системи моніторингу.

Разом з тим аналіз наукових досліджень [8, 9], присвячених проблемам моніторингу якості професійної підготовки в системі професійної освіти, дозволив зробити висновок, що в чималій кількості робіт розглядаються теорії освітнього моніторингу, представлені різні напрями моніторингу в системах загальної і вищої освіти. Водночас праць, які розглядають проблему розробки, організації і впровадження моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів поки недостатньо. У даному зв'язку актуальними і малорозробленими є наступні питання: кваліметрична технологія моніторингу якості професійної освіти, проектування критеріальної бази і методики її застосування, ефективності моніторингових досліджень у вищих технічних навчальних закладах.

Висновок. Проведений аналіз літератури дозволяє зробити висновок, якщо орієнтуватися на істотне підвищення якості освітніх систем, то можна вийти на принципово новий рівень об'єктивності і надійності в оцінці якості професійної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладах на основі його системної оцінки діяльності ВТНЗ, тобто на кваліметричний підхід до розвитку освітніх систем.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці методики моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів і її теоретичному обґрунтуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Оганесян А. Г.* Пути и проблемы открытого образования / А.Г. Оганесян // *Edukational Technology & Society*. – 2001. – № 4 (3). – С. 166-177.
2. *Таранень В.* Управление персоналом, корпоративный мониторинг. Психодиагностика: тесты для персонала / Тараненко В. – [2-е изд.]. – К.: Ника-Центр, 2004. – 240 с.
3. *Завалевська О. В.* Педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів: автореф. Дис. На здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Завалевська О. В. – Одеса, 2011. – 21с.
4. *Зеер Э.Ф.* Психология профессионального образования / Зеер Э.Ф.: [учебн. пособие]. – 2-е изд., перераб. – М.: Изд-во Московского психол.-социального ин-тута; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЕК", 2003. – 480 с.
5. *Торхова А.В.* Теоретико-методические основы развития индивидуального стиля профессиональной деятельности будущего учителя: монография / А.В. Торхова. – М. : Москов. гос. открытый пед. ун-т им. М.А. Шолохова, 2005. – 228 с.
6. *Torrance E.P.* The Nature of Creativity as Manifest in its Testing // *The Nature of Creativity* / Sternberg R.J. (Ed). / Torrance E.P. – Cambridge: Univ. Press, 1988. – P 32-75.
7. *Тутолмин А.В.* Профессионально-творческая компетентность педагога начального образования: методологические аспекты: [монография] / Тутолмин А.В [Электронный режим доступа]: <http://www.famous-scientists.ru/4506/> – М.: Московский государственный открытый педагогический университет им. М.А. Шолохова, 2006. – 112 с.
8. *Вульффов Б.З.* Педагогика рефлексии. Взгляд на профессиональную подготовку учителя / Б.З. Вульффов, В.Н. Харькин. – М.: Магистр, 1995. – 213 с.
9. *Гессен И.С.* Основы педагогики. Введение в прикладную философию; [отв. ред. и сост. П.В. Алексеев] / Гессен И.С. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 342 с.

Подано до редакції 08.06.11
